

SOSYOLOJİK PERDEDEN KADIN OLMAK İLE GÖÇÜN BAĞINI SORGULAMAK

Yonca ALTINDAL*

ÖZ

Ülkeler, gelişme yazını açısından değerlendirildiğinde birbirlerinden farklılık göstermektedirler. Gelişmenin mutlak anlamda görünürlük kazanabilmesi için ekonomik anlamda iyileşme halinin tek başına yeterli olmayacağı kabul edilmektedir. Önemli olan toplumsal ve hukuksal boyutta gelişmenin yaşanmasına dairdir. Bu nedenle gelirin nasıl dağıtıldığı, sınıfsal alanın inşa edilme göstergeleri, insan haklarının içerimleri, hukuksal yapı ve uygulamalarla sorgulanmalıdır. Bu sorgulamalar ister istemez kentlerin konumlarını da tartışılmayı elzem hale getirmektedir. Bu çalışma göçün pür tarihsel bir fotoğrafını çizmekten öte toplumsal cinsiyet ile ilişkisini sosyolojik düzlemde irdelemeyi amaçlamaktadır. Bu amacı gerçekleştirmek için Türkiye'nin göç serüvenine yer verilecektir. Ardından 1940'larla birlikte ülkemizde görülmeye başlayan göç devingenliği toplumsal cinsiyet eşitliği temelli perspektifle açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: kent, kentleşme, kentleşme, göç, toplumsal cinsiyet.

QUESTIONING THE LINK BETWEEN BEING A WOMAN AND MIGRATION AND MIGRATION THROUGH A SOCIOLOGICAL SCREEN

ABSTRACT

When countries are evaluated in terms of development literature, they differ from each other. It should be known that economic recovery alone will not be sufficient for the development to gain visibility in absolute terms. The important thing is to experience social and legal development. For this reason, how the income is distributed, the indicators of the construction of the class area, the implications of human rights, legal structure and practices should be questioned. These inquiries inevitably make it essential to discuss the positions of the cities. This study, beyond drawing a purely historical picture of migration, aims to examine its relationship with gender at the sociological level. In order to realize this aim, Turkey's migration adventure will be included. Then, the mobility of migration, which started to be seen in our country with the 1940s, will be tried to be explained with a perspective based on gender equality.

Keywords: urban, urbanization, being urban, migration, gender.

Atf: ALTINDAL, Y. (2022). "Sosyolojik Perdeden Kadın Olmak İle Göçün Bağını Sorgulamak", İMGELEM, 6 (11): 699-714.

Citation: ALTINDAL, Y. (2022). "Questioning the Link of the Link Between Being a Woman and Migration and Migration Through a Sociological Screen, İMGELEM, 6 (11): 699-714.

Başvuru / Received: 15 Aralık 2022 / 15 December 2022

Kabul / Accepted: 27 Aralık 2022 / 22 December 2022

Derleme Makalesi / Review Article

EXTENDED ABSTRACT

Urban, urbanization and urban being should be considered together with social life as they are indispensable for public life. Although the emergence conditions of cities are very important

* Dr. Öğr. Üyesi, Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, E-mail: yoncaaltindal@balikesir.edu.tr, yoncaaltindal@yahoo.com.tr, ORCID Numarası: 0000-0002-1240-127X

when viewed from the historical conjuncture, interpreting the phenomenon that has as much fluidity as the urban gains meaning with the explanations of the sociology discipline.

Examination of urban areas inevitably reveals the phenomenon of migration. The evolution of migration should be considered together with the different dynamics of sociality. This is possible with the in-depth evaluations of sociology on the phenomenon of migration.

In order to make a detailed reading of the structures of cities, it is necessary to look at how their connection with development is established and how it is shaped. The appearance of cities and their basic implications will give important clues about where we stand regarding the phenomenon of development. Evaluating these clues in a sociological context is undoubtedly related to knowing what development means. Considering the development phenomenon as an economic basis will lead to incomplete and shallow inferences in interpreting the semantics of cities, urbanization and urbanization. For this reason, the meaning of the development phenomenon in the urban is possible with the necessity of questioning the movement experienced with the migration process and its relation with gender. At this point, it should be underlined that development is not a purely economic-based phenomenon. Development is a total phenomenon that is created socially, legally and culturally as well as increasing welfare in economic terms. The realization of this awareness and versatility took place in the 1970s in the world. On the one hand, neo-liberal policies gained momentum with the end of the Welfare state, and on the other hand, the sociality of current policies and the aspect of not being included in many vulnerable groups inevitably led to a broad assessment of the development phenomenon.

The fact that the development phenomenon was handled in this wide spectrum had a completely different color by changing both its name and its implications with the 1970s, when both the social science paradigm was transformed and the social policy fields evolved. In this new turn, which is called the new development or sustainable development principles, many new fields such as education, environment, gender have become the interest of social sciences, especially sociology and social policy disciplines. At the same time, it is in question that the non-governmental organizations, where the projects based on the studies on these new fields are effective, expand and disseminate the implications of the development phenomenon.

The relationship between sustainable development principles and the phenomenon of gender can be understood by evaluating the urban together with the urbanization, being urban and migration phenomenon. The differentiation of the woman's state of vulnerability in urban areas is also made visible by living in the center of the urban or, on the contrary, in its periphery.

These differentiations emerge more clearly with the effect of social and cultural dynamics, together with the basic cores of class and gender equality or inequality. These phenomena, which are sometimes not very obvious and exist more lately, provide information about the importance or absence of development in the urban sense. At this point, the phenomenon of migration should be explained by examining many aspects of how development is experienced, spatial, inter-class life experiences and the reproduction of genderism or, on the contrary, the realization of gender equality.

In Turkey, this phenomenon of migration, especially internal migration experiences, should be explained by understanding how both development and especially gender phenomena spread.

Although the adventure of the immigration phenomenon, which started especially with the 1940s, started with the stories of displacement with the dream of being employed, it has also been revealed by the sociological studies that this mobility is much more than just a simple change of location. With the realization of the phenomenon of internal migration, not only the direction and implications of employment have changed, but many changes have begun to be seen, from family structures to daily life practices. The stable nature of rural area dynamics has evolved, expanded and transformed with the transition to the urban area. This change and transformation has also been reflected in male-female relations, and the gendered understandings that position women and men differently in spatial terms have started to become more effective with traditional social and cultural themes. Although this masculine structure, norms and values were not seen sharply by the old owners of the urban, the resistance to change by the new citizens who later joined the urban or, so to speak, later acceptance, paved the way for sociological evaluations about being able to take part in the public sphere.

Although the meaning of migration in the relationship between migration and gender equality has changed over time, it has not gone beyond being a quantitative increase in terms of access to education and the right to work, especially in terms of years. Qualitatively, women's access to an active position and their process of becoming an active actor or agent still have not been fully realized due to the dominance of genderist and conservative policies. Even today, women have not been sufficiently empowered and free individuals in the sociological sense and from a gender equality-based perspective. The phenomenon of psychological, economic, social and collective empowerment is still the main obstacle women face. Especially in this four category, women are displaced as emotional beings who lag behind men, have no say, are pacified, far from being the decision maker. The masculine dominant structure sharply deters women from these areas and, of course, from their empowerment.

The sociological nature of migration is revealed by the recognition of its traces on the roads full of sharp bends in the urban, urbanization and urban being. The role of migration in the movement undoubtedly manifests itself in the differences in the level of development of the countries. At this point, genderist roles and patterns that make their presence felt deeply even though they hide themselves in the dynamism of cities exist and are reproduced day by day.

GİRİŞ

Göçe sosyolojik pencereden bakılması, görünmeyenin ardındaki keşfedilmesiyle doğrudan ilintilidir. Göç ile kırılğan grup olan kadınlar arasında yakın bağlantı söz konusudur. Göç olgusunun ve kentleşmenin de aslında toplumsal ve kültürel olarak erkek egemen yapının temel nüveleri etrafında yeniden üretilme süreçleri ve gündelik yaşam pratikleri etrafında yaşanması söz konusudur.

Ülkelerin kalkınmışlığı ise esas olarak kentleşmenin ve kentlileşmenin sosyal devlet ilkeleriyle yaşandığı ve hak temelli yaklaşımlarla şekillenen ya da bu yaklaşımlardan uzak varlığıyla kendisinden söz ettiren toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin olup olmadığı ile doğrudan bağlantılıdır. Toplumsal cinsiyetin biyolojik cinsiyetten bütünüyle farklı doğasını ve anlamını toplu iğne ile kazımak kalkınmanın olmazsa olmazıdır. Bu bakımdan kentlerin gelişmişliğinin gerçekleşebilmesi temeli eşitsizliğe dayalı yapı, mekanizma ve nüvelerinin sorgulanmasına bağlıdır. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet olgusunun içerimleri, Türkiye özelindeki görünümleri ve özellikle göç sonrasında yaşanan değişim ve dönüşümlerin sosyolojik gözle irdelenmesi gerekmektedir.

Ekonominin yalnız başına gelişmişlik adına konuşacağı sözcüklerin sığılığı yerini menüsü zengin kavramsallıklara ve olgusalığa bırakmaktadır. Toplumsallığı bol yepyeni alanlardaki ele alış 17 temel ilke ile tanışmamıza imkân tanımaktadır. Yaşamın pek çok alanının dokusuna değinen acılarına çare olmayı vaat eden bu ilkelerin odağında sınıfsallığın toplumsal cinsiyet ile olan derin bağlantısını çözümlmek bu çalışmanın temel amaçları arasındadır.

Gelişmenin Toplumsal Cinsiyet İle İlişkisinde Sosyolojik Dokunuşlar

Gelişme olgusu geçmişten günümüze değin ekonomik temelli olarak kabul edilmektedir. Gelişme yazının şekillenmesi büyük anlamda ekonominin ilerlemesi anlamında kullanılmaktadır. Böylelikle ekonomik anlamda güçlenme bir ülkenin etkin anlamda söz sahibi olduğu anlamına da gelmektedir. Gelişmenin ekonomik boyut ile sınırlı kavrayışı ise zamanla değişime uğramış ve çok yönlü bir perspektifle irdelenmenin gerekliliğine ulaşmıştır. Bu evrimsellik gelişmenin bambaşka kapılarının da olduğunu göstermektedir.

Sosyolojik Perdeden Kadın Olmak İle Göçün Bağını Sorgulamak

Toplumsal cinsiyetin kentlerdeki serüveni ise farklılık göstermekle birlikte tablo temel olarak karanlık havaların egemen olduğu çizimlerdeki melankoliyi yaşam tarzı olarak benimsemiş ressamların fırça izleriyle doludur. Aydınlığın az gelişmiş ülkelerin havasına çok da sinmediği bu eşitsiz yapılanmada kentler sosyoloji makyajı ile var olabilmektedir. Bu makyaj çoğunlukla dağınık karambol şekilde görünür kılınmakta göz önü morlukları ve ruju akmış şekilde toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yeniden üretmektedir. Kentlerin yaşamış oldukları değişim kimi zaman oldukça hızlı kimi zaman ise yavaş seyretmektedir. Ancak değişimin olumlu boyutu olan gelişmenin gerçekleşmesi ve toplumların da bu anlamda ilerlemesi toplumsal cinsiyet eşitliğinin ne kadar yaşandığı ile doğrudan bağlantılıdır. Bu noktada ekonomik kalkınmanın tek başına yeterli olduğuna ilişkin savın eksikliği sebebiyle geçerliliğini yitirmektedir. Bu noktada *Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerini* öncelemek buğulu olmayan holistik pencereden toplumsallığı anlamak ve kavramakla olanaklı hale gelebilir. Bu ilkelerin kent, kentleşme ve kentleşme olgularıyla bağını kurmanın en açık yolu sosyolojik perspektifle yorumlanması ve cinsiyetçi izleklerin irdelenmesi ile mümkün olabilir.

Göçün Türkiye Cumhuriyeti Dönemi serüveni 1940'larla birlikte başlamış ve 1950'lerle birlikte hızlanmıştır. 1940'lı yılların sonlarında özellikle kentleşmenin seyri, Marshall yardımları nedeniyle tarımda makineleşmeye geçiş süreci ile etkili olmuştur. Kırsal alanda yer alan tarım işçiliği beraberinde yoğun iç göç dalgası sonrasındaki kent politikalarının liberal ve neo-liberal piyasacı yapısı üzerine şekillenmesi sebebiyle ucuz emek haline gelmesine yol açmıştır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001). İç göç olgusunun kırılğan gruplar açısından ele alınışı ise daha sonraki dönemlere denk gelmektedir. Göçün sosyolojisini okumak daha çok mekânsal açıdan yer değişimi ile ele alınmış ilerleyen dönemlerde de özellikle değişen aile yapılarını konu alan çalışmalar ön planda tutulmuştur.

Kadınların göç sürecindeki gündelik yaşam deneyimlerinin spesifik olarak irdelenmesi ise toplumsal cinsiyet eşitliği temelli perspektifin temel alınması ile etkin olabilecektir. Çünkü açıkça görülmektedir ki kadınlar açısından ucuz emeğin yönü çok daha ağırdır. Ne kente uyum sağlayabilen ne de kırsal alandan bağını tam anlamıyla koparabilmiş olan eğitimsiz alt sınıf kadın kırılğanlığın savunmasız ve korunaksız haliyle çok daha yakından tanışmaktadır. Bu durumda kente aidiyet hissedememekte, daha da önemlisi özne olamamakta dolayısıyla gün geçtikçe kentte erimektedir. Kentte yaşıyor olması kentli olduğu ve kentin temel yaşam haklarından yararlandığı anlamına gelmediği için göç süreciyle özellikle Türkiye özelindeki hikâyede kadınlar *ötekinin ötekisi* olarak pek çok sığınaksızlıkla baş etmek zorunda kalmışlardır. Bu doğrultuda kırılğan grupların içerisinde kadınların konumunu hatta daha doğru

şekilde ifade etmek gerekirse konumsuzluğunu değerlendirmek göç olgusu ile yaşanan flört süreçleriyle başlayan cicim aylarıyla devam eden mutluluk hallerinin yerini zamanla şiddetli geçimsiz evliliklere bırakmasından dolayı ayrıntılı okumasının yapılmasını gerekli kılmaktadır.

Az gelişmiş ülke konumundaki Türkiye özelindeki kadınların yaşam alanlarının sınırları, karşılaşılan zorluklar ve kentte kadın olmaya dair geliştirilen mücadele görünümüleri göçün med-cezirli bir o kadar gri kasvetli fotoğrafını okumak kadar önemli olmakla birlikte hiç de kolay değildir. Bu nedenle göçün cinsiyetçiliğe karşın mesafeli ya da samimi ilişkisinin yapısının nasıl oluştuğu öncelikle devinimi toplumsal bağlamı ele almakla gerçekleşebilir. Zira göçün kadınlar açısından kültürel anlamda inşa edilen “ideal kadınlık” rollerinin devamlılığının ya da sona ermişliğinin tek bir yanıtını ve çıkarımını yapmak mümkün değildir. Tüm aşıkârlarıyla karşımızda duran, kırılmanın kadın halinin sınıfsal ve toplumsal cinsiyet boyutlarıyla beraber sosyolojik olgularla yorumlanmasına dairdir.

Kalkınmada Göç Göçteki Kalkınma: İçerimlerin Nasıllığı Düşünmek!

Göç, kadınlar ve erkekler için apayrı deneyimlerin yaşanmasına yol açan sosyolojik bir olgudur. Olgunun devingenliği az gelişmiş ülkeler açısından bakıldığında toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin varlığı çok daha net olarak karşımıza çıkarmaktadır. Toplumsal cinsiyetin kültürel olarak inşa ettiği “ideal kadınlık” ve “ideal erkeklik” kurgusu ile bu kurguyla şekillenen yapıların ülkeler açısından taşıdığı anlamsallık kalkınmanın boyutunu da göstermektedir. 2016-2030 yıllarını kapsayan “Sürdürülebilir Kalkınma İçin Küresel Hedefler” başlığı adı altında toplamda 17 ilkenin kalkınmanın tüm yaşamı doğrudan etkilemesine yönelik olduğunu ifade etmek olanaklıdır. Bu ilkeler kalkınma söylem ve politikalarında kadınların etkili olmalarına imkân sağlamayı hedeflemektedir. Bu nedenle Baltacı'nın da üzerinde durduğu üzere “kadınların kendi hayatlarına ilişkin karar verebilmelerinin yanı sıra, toplumların dönüşümünde de aktif olarak karar alabilmeleri için oldukça önem taşımaktadır” (2009:26-28).

Göçün kadınlar açısından kırılmanın daha derinden hissettirmesi 5. ilkenin yeterince kavranmadığını ve mevcut politikaların uygulamada sıkıntılar taşıdığının kanıtlarını sunmaktadır. Çünkü toplumsal cinsiyet eşitliği ilkesi kalkınmanın kamusal alandaki kadın-erkek eşitliğinin sağlıklı bir şekilde uygulanmasına dayalı içerimlere sahiptir. Özellikle eğitim ve çalışma haklarının kadınların lehine sosyal politikalarla dizayn edilmesi ve uygulanması gerekmektedir. Böylelikle çalışma yaşamlarında kadınların karşılaştıkları *cam tavan* ve *kraliçe arı sendromlarını* önleyici farkındalığın edinmesine dair kapsamlı bir ilke oluşu eşitsizliğin çok daha derinlerdeki varlığının sorgulanmasını elzem hale getirmektedir. Bu ilke muhafazakâr gelenekçi cinsiyetçi keskin yapıların önüne eşitlikçi işleyişleri konu aldığı için

Sosyolojik Perdeden Kadın Olmak İle Göçün Bağını Sorgulamak

özellikle 1970 sonrasında neo-liberal piyasacı ve aile politikalarını önceleyen toplumlardan tepkiler almıştır. Bu yapıların egemen olmasının ana sebebi kuşkusuz toplumsal işbölümünün eşitsiz güç ilişkileriyle oluşturulmasından ve kültürel olarak inşa edilmesinden kaynaklanmaktadır.

Toplumsal işbölümü Altındal'ın da belirttiği üzere

“kadını özel alanla sınırlayıp, erkeği kamusal alanla eş tutarak kadınları edilgen ve pasif konuma iten içerimlerle karşımıza çıkmaktadır. Kadınların aksine erkekler ise karar verici rolü üstlenmektedirler. Bu toplum yapısı ataerkil norm ve değerlerle oluşturulduğu için özne, kültür, rasyonel, bilim ve kamu ile erkek cinsiyeti ile buna karşın nesne, doğa, duygusallık, irrasyonellik ve özel alan ile kadın cinsiyeti özdeşleştirilmiştir. Özellikle dikkat edilmesi gereken nokta, belirtilen özelliklerin, ilkinin ikincisine negatif anlam yükleyerek ve hatta olumsuzlayarak kendini yüceltmesine dayalı olmasıdır” (2009:355).

Bu toplum yapılarında emeğin feminizasyonu ve kadınların güçlenmeleri aynı zamanda muhatap olarak kabul edilmelerini önlemektedir. Kadın politikalarının yerine aile politikaları temel alınmaya başlandığı için toplumsal işbölümü, geleneksel cinsiyetçi kodlar ve uygulamalar sorgulanmamakta ve esas odak noktası kutsallaştırılan ailede “iyi eş”, “iyi ev kadını” ve “iyi anne” olmakla değerlendirilmektedir. Kadın odaklı yaklaşımların yerine ailenin güçlendirilmesinin temel alınması toplumsal cinsiyet eşitliği olgusunun içerisinde boşaltılmasına, değersizleştirilmesine ve hafifsenmesine yol açmaktadır. Oysa kadın hareketinin başlaması dünya genelinde farklı amaçlarla ve mücadele alanlarının sayısız öyküleriyle doludur.

Kadınların toplumsal yaşantının pek çok alanında erkeklerle eşit haklara sahip olmak için hak taleplerinin oldukça uzun bir tarihi geçmişe sahip olduğu söylenebilir. Batı’da kadınların eşit hak mücadeleleri öncelikle eğitim alanında başlamıştır. 17. yüzyıla kadar uzanan bu tarihsel geçmişte kadınların seslerini duyurabilmeleri ise ancak 18. ve 19. yüzyıllarda Amerikan Özgürlükler Bildirgesi (1776) ve Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirgesi’nin (1789) hemen sonrasında gerçekleşebilmiştir. Sanayileşme, kapitalistleşme ve ulus devlet sürecinde farklı politik ve ekonomik dönüşümlerle birlikte zaman içerisinde ailenin rolü ve önemi de değişmiştir. Bunun yanı sıra, Amerikan ve Fransız Devrimlerinin entelektüel ortamı

ve özgürlük anlayışını yaymaları, bir noktada kadın hareketine de temel teşkil etmiştir (Çakır, 2001; Sancar, 2000).

Mevzu, olgunun kapsamına ilişkin eril ve muhafazakâr yapının açıkça saldırısından kaynaklanmaktadır. Kadın ve erkeğin gerçek anlamda eşit olamayacağı buna ilişkin en fazla *toplumsal cinsiyet adaleti* denilmesinin çok daha uygun olacağına dair yerleşik eril kanaatler ve uygulamalar kadınların aktif özne olarak var olabilme haklarına ilişkin tehditleri içermekte ve zamanla bu ideolojik yapılanma kendisini açıkça yüksek sesle duyurmaktan da geri kalmamaktadır. Kadınlar adına yaratılan “kadın işi” ve erkeklere uygun olduğu düşünülen “erkek işi” ayrımcılığında da görüldüğü üzere kadınların öncelikli işlerinin ve görevlerinin ailenin tamamlayıcı ve sürdürücüsü olarak bakım emeği uyarınca davranılmasının en makul olduğu dillendirilmektedir. Bu demokratik hak temelli yaklaşımda, kadınların açıkça güçlenmelerinin yapıyı yok edeceği ve “*ailenin kutsallığına*” zarar oluşturacağı savunulmaktadır.

Kadınların kamusal alandaki güçleri şüphesiz eşit eğitim hakkına erişmeleri ve önlerindeki engellerin kaldırılması ile başlamaktadır. Devamında çalışma hayatında alacakları rollerin tanımlayıcılığı ve sınırları koruyuculuğu ise patriarkanın karar verici erkeklerinin iki dudağı arasında çıkacak izinlere ve cinsiyetçi yapıyı sorgulamayan bu erkekleri ikna kabiliyeti yüksek kadınların etkisine bağlıdır. Kadınların kendilerinden emin bir şekilde adım atmaları önlenmekte ya da sesleri kısık bir şekilde yaşamaları istenmektedir. Bu filmin senaryosu şüphesiz kadınların erkekler tarafından ciddi anlamda tehdit olarak görülmesi ile kaleme alınmıştır.

Kentteki Kadınların Kırılganlığa Adanmış Yüzü

Kentleşmenin ve kentlileşmenin hızlı ve çarpık olarak yaşandığı azgelişmiş ülkelerde özellikle kırsal alandan kentsel alana yönelik olan göçlerde kadınlar en savunmasız, en korunaksız ve en kırılgan kesimi oluşturmaktadırlar. Kadınlar açısından kentlerin gelişmişlik düzeyleri eril kentlerde yer almaları ile doğrudan ilintilidir. Kadınlar kamusalda görünür kılınıyor mu? Şekilsel olarak adeta vitrin gibi mi yer alıyorlar? Eğitimden çalışma hayatına kadar aktif özne olabiliyorlar mı? Göçle birlikte eğitimsiz kadınların kentte gerçek anlamıyla yaşayabilmeleri ne kadar mümkün oluyor? Bu gibi pek çok yapısal sorun günümüzde hala yanıtını beklemektedir.

Sosyolojik Perdeden Kadın Olmak İle Göçün Bağını Sorgulamak

Eski kentliler ile yeni kentliler arasındaki hiyerarşik güç ilişkilerinin sosyolojik yorumlanması sınıfsallığın ve patriarkanın izleklerini görebilmekle imkânlı hale gelir. Farklı kadınlıkların arasında yaşanan bu çatışma hali göç olgusunun kentsel alandaki mekânsal ayrışmalarında da kendisini açıkça göstermektedir. Öyle ki sınıfsal bağlamı olarak kadınların kırılabilirlik yelpazesinin içerisindeki renkleri üst sınıfa mensup iyi eğitilmiş kamusal alan dinamiklerinin farkında olan eski kentli bir kadın ile kırsal alanda ekonomik temelli olarak kentin periferisinde yaşam mücadelesi veren kadın açısından farklıdır. Eğitim seviyesi düşük, çoğunlukla okuma yazma bilgisi olmayan, asgari ücretle hayatını devam ettirmeye çalışan, kamusal alanda sadece ayak izi olan üst sınıf kadınların hayatlarının çok daha rahat geçirebilmesi için ev içi sorumluluklarını alarak yüklerini hafifleten, hayatlarını kolaylaştırır da beğenilmeyen, hafifsenen ve Urry'nin de belirttiği üzere *kirlenme* olgusuyla eşleştirilen alt sınıf kadınların yoksulluğun pençesinde olmaları kaçınılmaz olduğu için kırılabilirliği yaşama rengi elbette aynı olmayacaktır. Erder'in de özellikle bahsetmiş olduğu gibi kentlerde, kırsal göçmenlerin maddi imkânsızlıkları sonucunda ortaya çıkan gecekondu alanlarının gelişimi ve dönüşümünde en önemli belirleyici unsur ise yoksulluğun artmasıdır. Ekonomik ve toplumsal değişimler nedeniyle yoksulluk yalnızca gelir azlığı ile meydana gelmemektedir. Küresel çaptaki müdahalelerle az gelişmiş ülkelerin çöken ekonomileri, buna bağlı olarak farklılaşan toplumsal yapı içinde yeniden şekillenen sınıfsal yapı içinde oluşan uçurumlar, kentsel sosyal hizmetlerin ve sosyal devletin koruyuculuğunun ortadan kalkması ile kentlerdeki yoksullar daha zor koşullar altında yaşamaya mecbur bırakılmıştır (Erder, 2001:32-36). Bir yandan kentin geleneksel sınıflarının yaşadıkları mekânlardaki dönüşümler, diğer yandan da sermaye birikiminin hızının yükselmesi belli kentsel bölgelerin aldıkları düzensiz ve enformel göçler, kentlerde ciddi bir kentsel yoksulluk sürecini de birlikte etkilemiştir (Davis, 2007). Yoksulluk az gelişmiş ülkelerin içerisinde çıkamadıkları girdap gibidir. Ecevit'in de ifade ettiği üzere “büyümenin istenilen düzeyde olmayışı üretimin azalmasına yol açmaktadır. Aynı zamanda yüksek oranda işsizliğin ve pek tabii ki gelir azalması gibi yapısal sonuçları da karşımıza çıkarmaktadır” (1998:31-47). Kadınlar açısından bakıldığında durum çok daha vahimdir. Özellikle göç sonrasında yoksulluğun kadınsılaşmasının derinden hissedilmesi söz konusudur. Güneş iki farklı sınıfsallıktaki kadınlar için eşit doğmamaktadır. Altındal'ın da dikkat çektiği üzere “gelirden yoksun, temel iktidarı elinde bulunduran erk'ek olmayan, genç ve sağlam ideal sağlık bedeninden yoksun ve ülke içinde azınlık olarak tanımlanan gruplar kırılabilirliğin esas özneleri olmakla birlikte toplumun kabul edilebilirliği noktasında ise etiketlenen gruplar” (2020:134) olarak değerlendirmek mümkündür.

Gecekonduya yaşayan her türlü olanaksızlıkla dolu gri gökyüzüyle tek odalı evinde ya da apartmanların bodrum katında uyanan kadınlar açısından göç ve sonrasında yaşananlar mutlu yüz ifadelerinden oldukça uzaktır. Oysa hayata daha şanslı olarak gözlerini açan üst ve orta üst sınıfa mensup kadınları masmavi bir gökyüzü kucaklamaktadır. Yine de her iki kadın açısından yaşam az gelişmiş ülke konumunda bulunan Türkiye özelinde görüldüğü gibi gökyüzünün yarısının kendilerine lütfedilmediği eril bulutlarla doludur. Bu damgalanmada Toksöz'ün de özellikle belirttiği üzere “neo-liberal ekonomik politikaların esnek, güvencesiz ve kayıt dışı işleri yaygınlaştırmasının etkisinden de bahsetmek gerekir. Bu durum özellikle kadınların düzensiz ve yetersiz gelir getiren, geçici ve kayıt dışı işler aracılığıyla ekonomik güçlenmelerini engellemiştir ve sermaye ile patriarka arasındaki uzlaşma sürdürülmektedir” (2011:225). Kadınların kentsel ekonomik yapılanma içerisindeki istihdama yeterince katılamaması ise Kandiyoti'nin ifade ettiği (1998) üzere temelde patriarkal, gelenekçi ve cinsiyetçi aile modeline dayanmasından kaynaklanmaktadır.

Ülkemizde izlenen neo-liberal ve muhafazakâr politikaların 2000'li yıllarla birlikte daha fazla artması ve aile odaklı politikaların lanse edilmesi nedeniyle kadın istihdamında ciddi anlamda düşüş yaşanmaktadır. Dolayısıyla kadınların istihdamının artırılması bir yana gerçekçilikten uzak oranlarla gösterilmesi tercih edilmektedir. Kadınların kentleşmede etkili kararlar aldığı ve kentlerde altın harflerle adlarının yazıldığı bir söylem Türkiye özelinde sabah uyandığında her şeyin bir rüya olduğunun fark edildiği anda açıkça yüzlere çarpmaktadır. Kadınlar adına etkin ve eşitlikçi kararların alındığının ve uygulandığının izahı yanıltıcıdır. Bu filmde başrol ise şüphesiz eril egemen yapının vazgeçilmez erkeklerine adanmıştır. Dolayısıyla gri bulutlarla uyanan kadınların yerine söz sahibi olan beyaz bulutlarla eşleştirilen hegemonik güç ilişkisinin en tepesinde bulunan kamusal alanı elleriyle kuşatmış olan takım elbiseli, gelirlileriyle söz sahibi olan, tahakküm uygulayıcı ve karar verici erkeklere atfedilmiştir. Bu erkekler Connell'a göre hegemonik erkeklik kavramında 'hegemonya' acımasız iktidar çekişmelerinin ötesine geçerek özel yaşamın ve kültürel süreçlerin örgütlenmesine sızan toplumsal güçler oyununda kazanılan toplumsal üstünlüktür. Yani üstünlük olarak nitelenen şey zor kullanmak ya da tehdit yoluyla egemenlik kurmak değil; dinsel öğretiler, medya mesajlarının içeriği, ücret yapıları gibi kültürel dinamikler içerisinde şekillenen bir yapıdır. Hegemonya ve hegemonik erkeklik, yasa ve düzen ile tespit edilmiş biçimde fiziksel güce sahip olanları onaylamakta, egemen konumdaki kültürel örüntüyü desteklemektedir (Connell, 1998:246-247). Altındal'ın da özellikle dikkat çektiği üzere “hegemonik erkeklik kavramı iktidarı elinde bulunduran erkeklerin oluşturmuş olduğu erkeklik imajına sahip olup olmama

adına kurulan tahakküm ilişkisine bağlı olarak oluşturulmaktadır. Oluşturulması beklenen imaj kodları ya da seti tarihsel ve mekânsal koşullarda değişebilme ihtimaline karşılık genellikle iyi bir eğitim ve iyi bir gelir kazancına sahip, kaslı, bedenini sergilemekten çekinmeyen, spor salonlarında gücü elinde bulunduran cinsiyet olduğunu ispatlarcasına fotoğraf ve videolarını sosyal medya hesaplarında paylaşan, heteroseksüel ve homofobik olan, aynı zamanda ‘iyi eş’, ‘iyi aile babası’ görüntüsü vermeye çalışan profil etrafında görünür kılınmaya çalışılmaktadır” (Altındal, 2021:3418). Bir yandan karanlık senaryosuna her geçen gün yeni replikler ekleyen kapitalizm öte yandan cinsiyetçi muhafazakâr yapının, mekanizmaların ve toplumsallaşmanın dışlayıcı ve damgalayıcı yönü kadınların ekonomik, psikolojik, toplumsal ve kolektif anlamda güçlenmelerine imkân tanımının önü bitmeyen yol çalışmalarıyla doludur. Güçlenme olgusunun bilinmesi bu noktada hayati önem taşımaktadır.

Güçlenerek Var Olmanın Önündeki En Büyük Kumdan Kale: Kırılgnlık

Eril ipotekli yapı tarafından kadınların çalışma hayatında erkeklerden daha başarılı, aktif ve egemen olmaları istenilmemekte, kadınların öncelikli alanlarının ev içi alan olduğu savunulmaktadır. Bu eşitliğe dayanmayan söylem ve uygulamalar kadınları ya pasifize etmekte ya da alandan tamamen uzaklaştırmaktadır. Bu noktada toplumsal cinsiyet eşitliği ilkesinden uzaklaşmanın kadınların aktif ve eşit yaşama kapılarını sertçe kapatması anlamına geldiği ortadadır. Okul öncesi eğitimden itibaren başlayan bu süreç çalışma hayatında ve kamusal alanın pek çok alanında kadınların kırılgnlığının artmasına yol açmaktadır. Bu kırılgnlığın sınıfsal bağlamı açısından kadınların daha fazla olumsuz etkilendiği ortadadır. Alt sınıfa mensup ve de özellikle mavi yakalı olarak dahi çalışamayan ve emeğin öznesi olması imkânsız olan yoksul kadınlar açısından kırılgnlığın daha derinden yaşandığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Güçlen(dir)me, kalkınma literatüründe çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Basitçe güçlenme, insanların kendi yaşamları üzerinde kontrol kazandıkları bir süreç, yaşadıkları toplumlardaki yaşama demokratik katılım (Rappaport, 1987:141-142) ve kendi çevrelerinin eleştirel bir biçimde anlaşılması olarak açıklanmıştır (Zimmerman, Schulz ve Checkoway, 1992:20-21). Güçlenme süreci, kadınların stratejik ihtiyaçlarının ve toplumsal konularının farkına varmalarını gerekli görmektedir. Bu, tabi kılma yapısının dönüşmesi, maddi kaynaklar ve bilgi üzerinde kontrolün sağlanması, karar alabilme, yetki sahibi olabilme ve toplumsal cinsiyetten kaynaklanan eşitsizliklerin azaltılması için bir önkoşuldur. Kadınların ikincil konuları yapısal olduğundan, stratejik toplumsal cinsiyet ihtiyaçların değiştirilmesi de yapısal değişiklikleri gerektirir. Güçlen(dir)me yaklaşımı, bugün özellikle az gelişmiş ülkelerde

stratejik ve pratik toplumsal cinsiyet gereksinimlerini farklı bağlamlarda birleştirmeye çalışmıştır. Bu yaklaşım, stratejik toplumsal cinsiyet gereksinimlerine, pratik toplumsal cinsiyet gereksinimleri çerçevesinde oluşan aşağıdan yukarıya hareketlenmeyle dolaylı olarak ulaşmayı hedeflemektedir (Moser, 1993). Ancak özellikle ülkemizde olgu adeta tehdit olarak görülmektedir. Kadınların kamusal alanda güçlenmesi kadın istihdamının artması muhafazakâr hükümetlerin öncelikli politikası olmaktan oldukça uzaktır (Toksöz, 2011; Özar, 2012). Kadınların sesinin kısık olmasının arzulandığı her eril yapılanmada kadınsız politikalar savunulmakta ve kadınlar pasifize edilerek sindirilmeye çalışılmaktadır.

SONUÇ

Kadınların istihdamının erkeklerin gerisinde kalması yönündeki ayrımcı anlayış ve uygulamaların rüzgârı kimi zaman farklı yönden esmektedir. Kadınlara tanınan ve sınırları çizilen hemşirelik, öğretmenlik ya da sekreterlik gibi *pembe yakalı meslekler* ya da enformel iş kollarındaki güvencesiz, sigortasız yarımı belli olmayan sendikasız ve hak temelli olmaktan uzak enformel işler toplumsal cinsiyet eşitliği ilkesinin uygulanmadığını gözler önüne sermektedir. “Kadın işi” ve “erkek işi” ayrımcılığının nihai kertede bir çeşit şiddet olarak ele alınmasının gerekliliği istihdam alanında da kamusal alanın kadınlar açısından kapılarını hafifçe araladığı mı yoksa arkadan kilitleyip anahtarını sakladığı mı? sorularının etraflıca yanıtlanması hükümetlerin temel sorumluluğu altında olmalıdır. Kentlerin içerisindeki sınıfsal ve mekânsal ayrışmaların kentin heterojenliğini görmezden gelme tutumu kadınların da yeterince söz sahibi olamaması ve eğitim, sağlık ve sosyal haklardan yararlanabilmesindeki pek çok yapısal sorun günümüz Türkiye’inde de açıkça hissedilmektedir.

Sürdürülebilir Kalkınma İlkelerinin uygulanmasının zorundalığı kadınların kamusal alandaki iş tanımını, ayrımcılığını ve hatta belirtildiği üzere şiddeti ve dışlanmışlığı ortadan kalkmadığı sürece damgalanmanın kadın halinin ve kırılabilirliğin boyutunun artması kaçınılmaz olacaktır. Özellikle ekonomik kriz zamanlarında işlerden ilk çıkarılan kesim kadınlar olmakta ve erkeklerin öncelikli olarak istihdam edilmesine yönelik üretilen politikalarla kırılabilirliğin kasırga hali devam etmektedir. Bu bağlamda Altındal’ın da açıkladığı üzere kırılabilirlik “toplumda temel haklara erişimde önünde engellerle karşı karşıya olan kesimleri adlandırmak amacıyla kullanılmaktadır. Kavramın yaygın etki hâline gelmesi 1970’lerle birlikte sosyal devlete olan derin gereksinimin yaşamın farklı alanlarında karşılaşılan dışlayıcı pratiklerle nasıl yeniden üretildiğine ilişkin kavrayış ve sorgulama ile ortaya çıkmış ve günümüze kadar devam etmektedir” (2021:110).

Sosyolojik Perdeden Kadın Olmak İle Göçün Bağını Sorgulamak

1970'ler tam da bu noktada bir yandan neo-liberal piyasacı muhafazakâr aile odaklı politikaların güç kazandığı öte yandan 1968 yeni toplumsal hareketlerle birlikte sosyal devletin kazanımlarının yeniden nasıl inşa edilebileceğini sosyal politikanın dar anlamından sıyrılıp geniş anlamında ele alınmaya başlandığı tarihsel dönemeçleri barındırmaktadır. Kadınların da özellikle kalkınmaya nasıl dâhil edilebileceğine dair oluşturulan farkındalık ile toplumsal tezahürlerin anlaşılmaya çalışıldığı ve sorgulandığı önemli zihinsel ve dinamik kavşakları da içeren bu dönemle birlikte değişen ve dönüşen yeni kalıplar toplumları aslında ikiye bölmüş durumdadır.

Bir yandan cinsiyetçi ve damgalayıcı olmakla kadınların yüceltilmesi adı altında aileyi yücelten ve kadınları birey görmekten uzak, ev alanıyla sınırlandıran kamusal alanda aktör olmasına engel olan politikalar diğer yandan kadınlar açısından güçlendirici mekanizmalarla bu eşitsiz yapıları ortadan kaldırmak için oluşturulan geniş anlamli sosyal politikalar karşı karşıya gelmektedir. Bu şekilde tüm dünyada etkinliği gittikçe önemsenen *Sürdürülebilir Kalkınma İlkeleri* de toplumsal cinsiyet eşitliğini yaymaya ve projeler üretmeye özellikle az gelişmiş ülkelerde farkındalık arttırmaya çalışmaktadır. Bu farkındalığın yerleşmesi ve kanıksanması ise ülkelerin kalkınma olgusuyla nasıl tanıştıklarına, mevcut durumu ne şekilde değerlendirdiklerine ve gelecek için yapılan planlamalara ilişkin iyileştirici politikaların ne şekilde uygulanmaya geçtiğiyle ortaya konulacaktır. Son kertede niteliğin kapsamıyla yaşanılacak ve kentlerin içerisindeki göç serüvenleri ile özneliği kamusal arenada görünür kılacak kadınların etkin varlığıyla güç bulacaktır.

KAYNAKÇA

- Altındal, Y. (2009). “*Erkeksi Siyasetin ‘Erk’siz Dublörleri*”, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Balıkesir.
- Altındal, Y. (2020). “*Kentsel Adaletin Temsil Edil(e)memesi Ekseninde Ekümenopolis (Ucu Olmayan Şehir) Filminin Sosyolojik Okuması*”, OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, Issue -23 Mart, 2020 ISSN: 2528-9527 E-ISSN:2528-9535 Cilt Volume 15, Sayı Issue 23, ss. 2200-2230.
- Altındal, Y. (2021). “*Nefes Alabilmenin Sosyal Devlet Hâli: Sosyolojik Bir Yorum*”, 21. Yüzyılda Kalkınmaya Yeniden Bakış İçinde, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, ss. 99-117.
- Baltacı, Ö. N., (2009). “*Türkiye’de Mikro kredi ve Basına Yansıması*”, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı, Dönem Projesi, Ankara.

- Connell, R.W. (1998). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar-Toplum*, Kişi ve Cinsel Politika (Çev.: Cem Soydemir), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Davis, M. (2007), *Gecekondu Gezegeni*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Çakır, S. (2001). “*Bir’in Nostaljisinden Kurtulmak: Siyaset Teorisine ve Pratiğine Cinsiyet Açısından Bakış*”, Yerli Bir Feminizme Doğru. Derl: İlyasoğlu A, Akgökçe. N, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Ecevit, Y. (1998). “*Türkiye’de Kadın Emeğinin Toplumsal Cinsiyet Temelinde Analizi*”, (A. B. Mirzalıoğlu Ed.). 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler. İçinde (S. 267-284), İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları.
- Erder, S. (2001). *Ümraniye: İstanbul’da Bir Kent Kondu*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Işık ve Pınarcıoğlu, M. (2001). *Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kandiyoti, D.,(1988). *Bargaining With Patriarchy. Gender and Society*, Vol.2, No.3. Special Issue to Honor Jessie Bernard (Sep., 1988), pp. 274-290 Sage Publications <http://www.jstor.org/stable/190357> erişim tarihi: 20.02.2015.
- Moser, C. (1993). “*Gender Planning and Development: Theory, Practice and Training*”, USA: Routledge.
- Özar, Ş. (2012). “*Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Kadın Emeği ve İstihdam Politikaları Geçmişten Günümüze Türkiye’de Kadın Emeği*”, Ankara Üniversitesi Yayınları, ss: 266-304.
- Rappaport, J. (1987). “*Terms of Empowerment/Exemplars of Prevention: Toward a Theory For Community Psychology*”, American Journal of Community Psychology, 15(2),121-148.
- Sancar, S. (2000). “*Siyasal Süreçlere Katılımda Kadın-Erkek Eşitliği*”, Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş; Eğitim, Çalışma ve Siyaset, İstanbul: TÜSİAD Yayınları.
- Toksöz, G. (2011). “*Women’s Employment in Turkey in the Light of Different Trajectories in Development-Different Patterns İn Women’s Employment*”. Fe Dergi, 3(2), 19-32.
- Zimmerman, M. A. Israel, B.A., Schulz, A. ve Checkoeay, B. (1992). “*Further Explorations in Empowerment Theory: An Emprical Analysis of Psychological Empowerment*” American Journal of Community Psychology, 20 (6), pp. 707:727.

